

CÀTEDRA
EDUCACIÓ I PATRIMONI
IMMATERIAL DELS PIRINEUS

La festa de les Falles, Haros, Halhas i Brandons

Bases per a un model de salvaguarda

© Universitat de Lleida

Setembre del 2019

INTRODUCCIÓ

El 2016, arran de la incorporació de la festa de les Falles, Haros i Brandons a la Llista representativa del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat, el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, juntament amb l'IEI i IDAPA, van promoure i donar suport a la creació d'una càtedra sobre patrimoni immaterial dels Pirineus. Des d'aleshores un dels seus objectius ha estat treballar per a la salvaguarda de la festa, endegant accions concretes de caire pedagògic, divulgatiu o de promoció.

Fent ús de les paraules de l'anterior presidenta de la UNESCO, Irina Bokova, entenem per salvaguarda com el manteniment viu d'una tradició, "conservant el seu valor i la seva funció". No es tracta de protegir, és a dir, "d'erigir barreres al voltant d'una expressió determinada, aïllant-la del seu context, el seu passat i reduint la seva funció o el seu valor social".¹

El octubre del 2003, període inicial de reconeixement del patrimoni intangible a nivell oficial, es va dur a terme la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial, la finalitat de la qual era precisament la salvaguarda, el respecte i la sensibilització d'aquest tipus de béns, així com la cooperació i l'assistència internacional pel que fa a aquest assumpte.²

La dita convenció defineix "salvaguarda" com "les mesures encaminades a garantir la viabilitat del patrimoni cultural immaterial, entre aquestes la identificació, la documentació, la recerca, la preservació, la protecció, la promoció, la valoració, la transmissió —sobretot a través de l'ensenyament oficial i no oficial— i la revitalització d'aquest patrimoni en els seus diferents aspectes".³

El document, a més a més, exposa unes recomanacions, exigències i uns principis ètics a tots els estats membres de la UNESCO, la denominada Assemblea General. No especifica, però, com dur a terme la salvaguarda de cada tradició. Aquesta concreció la deixa en mans de les institucions i organitzacions nacionals, regionals o locals.

El present text pretén establir les bases per a un model de salvaguarda per a la festa de les Falles, Haros, Halhas i Brandons que serveixi per a les entitats o organismes que hagin de gestionar la tradició. No aspira ésser una pauta fixa, sinó una eina útil, extensible també a altres festivitats.

La proposta es confecciona des de la càtedra, des de l'àmbit de la recerca i la innovació universitària, com a unitat que des de la seva creació ha cercat ésser un element frontissa de la comunitat. N'assumeix la iniciativa amb el vistiplau de les institucions, dels tres patrons que la sustenten, així com del Ministeri de Cultura del Gobierno de España que li va atorgar una ajuda concreta per a la definició d'un model.⁴ Aquesta proposta, però, realitzada per acadèmics de la UdL de disciplines diverses, necessita d'una avaluació, discussió i validació duta a terme per part d'experts en patrimoni immaterial, gestors del patrimoni, estudiosos en educació patrimonial, professionals de l'àmbit "UNESCO", especialistes en turisme sostenible, tècnics de les institucions i els propis portadors de la festa, perquè en últim terme sigui un document veritablement útil i d'aplicació real.

¹ UNESCO (2010). *Textos fundamentales de la Convención para la Salvaguarda del Patrimonio Cultural Inmaterial de 2003*. Cedex: UNESCO, vii.

² UNESCO (2010).

³ UNESCO (2010). 1.I, Art. 2.3, 6.

⁴ En el marc de les "ayudas, en régimen de concurrencia competitiva, para proyectos de salvaguarda del patrimonio cultural inmaterial, correspondientes a 2018" amb un projecte titulat *Diseño e implementación de un Modelo de Salvaguarda para las Fiestas del Fuego del Solsticio de Verano en los Pirineos*.

En primer terme, es realitza un apropament a la festa, identificant la realitat dels diferents estats i determinant-ne els punts positius i negatius actuals. En segon lloc, es descriuen les mesures de salvaguarda que ja s'estan duent a terme a les diferents localitats o comarques i s'aborda els possibles motius per a la confecció d'un document com el present.

Posteriorment, per tal de desenvolupar un model al més correcte possible, s'avaluen els programes reconeguts per la UNESCO com a bones pràctiques de salvaguarda. Es categoritzen les mesures fetes i se n'extreuen conclusions.

Per acabar es proposen mesures concretes per a la festa de les Falles, Haros, Halhas i Brandons, tenint present el seu context actual i les anàlisi dutes a terme en l'apartat precedent.

Es conclou el text amb un resum i les conclusions.

CONTEXT DE LA FESTA

1. Espanya

El reconeixement per part de la UNESCO inclou 26 pobles de tres regions: 15 localitats de Catalunya (Alins, Bagà, Barruera, Boí, Casós, Durro, Erill la Vall, Isil, Llesp, La Pobla de Segur, El Pont de Suert, Sant Julià de Cerdanyola, Senet, Tahull i Vilaller), 9 d'Aragó (Aneto, Bonansa, Castanesa, Laspaúles, Montanuy, Sahún, San Juan de Plan, Suils i Villarrué) i 2 de l'Aran (Arties i Les). En tots els casos les pertinents administracions han inventariat la festa, algunes aprofitant la confecció del dossier de candidatura. En el cas de Catalunya, a més a més, les falles dels pobles d'Isil, Bagà i Sant Julià de Cerdanyola estan catalogades com a Festa Patrimonial d'Interès Nacional per la seva antiguitat i constància.

A banda d'aquestes 26 poblacions, vuit d'addicionals (Alós d'Isil, Espot, Ginast, Gotarta, la Guingueta d'Àneu, Noales, Sort i València d'Àneu) han recuperat o incorporat la festa en el seu calendari anual. Aquesta recuperació o introducció de la festa a pobles dels Pirineus ha generat certs debats interessants. Alguns ho han fet de manera independent i d'altres han buscat el consell o apadrinament d'altres localitats. El vincle amb certs motius polítics ha generat alguna problemàtica en el marc de la comunitat pallaresa, que sembla difícil de solucionar a dia d'avui. S'han creat també falles a fora dels Pirineus, a la localitat de Tàrrega, les quals s'han anomenat "Falles de secà", fent tallers de construcció de falles i "baixada" de falles pels carrers de la vila.

És tracta, per tant, d'una tradició viva que els propis portadors valoren i cuiden amb especial interès de manera intergeneracional. En alguns pobles és la festa més esperada de tot l'any, la gran nit que reuneix a tothom, també als que viuen o treballen fora.

El reconeixement de la UNESCO ha ajudat en el coneixement entre pobles fallaires, alguns d'ells totalment aliens a les realitats properes. Ha comportat, a més a més, una valorització i admiració per part dels que viuen més enllà dels Pirineus. En època de falles el turisme ha augmentat a totes les valls. De fet, alguns pobles acullen un mínim de deu vegades la seva població habitual.

Aquesta afluença massiva evidencia que la festa de les falles canvia i planteja nous reptes per gestionar. La seguretat n'és un exemple. En nombrosos casos els ajuntaments ja sol·liciten serveis d'emergències o presència policial. Varis pobles

igualmente han limitat el nombre de falles per baixada.

Altres reptes han sorgit al Berguedà on hi ha una manca de la matèria primera, és a dir, d'herba faiera. Se'n desconeix el motiu principal, però tot apunta a què es deu a la recollida massiva i quan la planta encara és massa verda. Abans els avis sabien on creixia, ara alguns faiares s'han de desplaçar inclús a comarques veïnes. Per tal de remeiar-ho s'han fet plantacions amb la col·laboració del Parc Natural del Cadí-Moixeró per analitzar-ne el seu creixement i a dia d'avui ja es disposen de collites que han prosperat. Alhora algunes veus locals assenyalen que s'hauria de regular la recollida o dur a terme certes recomanacions públiques.

En canvi, a l'Alta Ribagorça o la Vall de Benasc es disposa d'una massa forestal cada cop més abundant que facilita la preparació de la festa.

Un últim element que demostra el canvi, evolució o adaptació de la festa és la incorporació de la dona en totes les baixades o corregudes de falles, ja sigui a Espanya com Andorra. L'últim poble en incorporar-se a aquesta condició fou La Pobla de Segur que tenia el condicionant de lluir els vestits típics tradicionals, molt delimitats en la figura masculina i femenina. Actualment els fallaires i les pubilles tenen llibertat per assumir el rol que desitgin. En aquest sentit, a Aragó la figura dels majordoms (encarregats d'organitzar la festa) no necessàriament ha d'estar representat per un home.

2. Andorra

La candidatura de la UNESCO comptava amb les principals localitats de les tres parròquies del sud del país: Andorra la Vella, Sant Julià de Lòria i Escaldes-Engordany. Encamp també celebrava la festa però no va ser incorporada a la llista. Més recentment, Ordino ha recuperat la tradició integrant-se d'aquesta manera al calendari fallaire andorrà. Des de les institucions governamentals, les falles de Sant Joan d'Andorra la Vella van ser inventariades el 2010 com a festa d'interès cultural andorrà.

La seva recuperació es va dur a terme a finals dels anys vuitanta i a dia d'avui, com en el cas espanyol, és una tradició valorada i arrelada. És també viva i des del primer moment canviant d'acord amb les circumstàncies socials. Les dones disposen del mateix paper que els homes i els nens hi participen activament.

La seguretat també ha fet variar en certa mesura la festa. S'ha substituït l'escorça de beç (bedoll) per una pasta de paper de pi que desenvolupa el mateix efecte però sense desprendre residus inflamables. De totes maneres, cada any algunes falles es confeccionen amb beç per commemorar la forma tradicional. Certes veus reclamen tornar a aquesta manera original.

3. França

A França la situació és certament diferent. El dossier per al reconeixement UNESCO inclou una llista extensa de pobles, la més llarga dels tres estats. De totes maneres no està actualitzada ni es sinònim d'un estat òptim de la tradició. Del Département Hautes-Pyrénées hi consten 25 localitats (Anla, Antichan, Aveux, Bertren, Bramevaque, Cazarih, Créchets, Esbareich, Ferrère, Gaudent, Gembrie, Ilheu, Izaourt, Loures-Barousse, Mauléon-Barousse, Ourde, Sacoué, Saint-Marie, Saléchan, Samuran, Sarp, Siradan, Sost, Thèbe i Troubat) i del Département Haute Garonne 9

localitats (Bagnères-de-Luchon⁵, Juzet-de-Luchon, Mayrègne, Montauban-de-Luchon, Moustajon, Oô, Saint-Aventin, Saint-Mamet i Salles-et-Pratviel). D'aquest darrer mancaria afegir-hi 21 pobles addicionals (Antichan-de-Fontignes, Arlos, Barbazan, Fos, Fronsac, Gourdan-Polignan, Girosp et Gouillou, Guran, Huos, Juzet-d'Izaut, Labarthe-Rivière, Labroquère, Luscan, Lourde, Malvezie, Saint-Bertrand-de-Comminges, Saint Martory, Saint Tritous, Saunt-Pé-d'Ardet, Seilhan i Valcabrère) que per motius organitzatius no varen ser inclosos a la candidatura.

La festa es desenvolupa, doncs, en una part important del territori, de la regió sud d'Occitània. Tot i això no gaudeix d'una valorització destacable; representa una tradició més del calendari festiu. Hi ha qui la qualifica de "moribunda". Actualment es crema el *brandon* o *eth har* però la "falla de mà" o *halha* sols la fan girar en alguns pobles i sempre els infants, tal i com succeí a Catalunya i Aragó en moments difícils, com la Guerra Civil o el franquisme, de poc arrelament o previs a la pèrdua de la festa. En els últims anys alguns pobles han tingut l'interès per recuperar aquest tipus de falla petita i estan aprenent a confeccionar-la gràcies a les viles veïnes on no s'havia perdut.

Sembla que el reconeixement internacional no ha aportat l'embranchida ocorreguda a Espanya i Andorra. El punt de partida, però, era diferent ja que no es disposava d'un associacionisme que la mantingués viva, tal i com passava en nombrosos pobles de l'altra part dels Pirineus.

Degut al despoblament la festa s'ha perdut recentment a alguns pobles que figuren a la llista UNESCO, com Aveux, Bramevaque, Gaudent, Samuran o Thèbe. En altres llocs han sorgit noves tipologies de falles, similars per exemple a les fogueres de Sant Joan o la crema de "construccions".

Quant a l'obertura de la festa, en algunes valls com la de Luchon s'ha promocionat i explotat turísticament. En d'altres, en canvi, vol restar tancada als vilatans. Els pobles veïns de Bertren i Ilheu en son dos exemples.

La festa de les Falles, Haros, Halhas i Brandons té un desplegament important, avarca 94 poblacions, 63 presents a la candidatura UNESCO i 31 localitats noves, de tres països diferents, cinc regions (Andorra, Aragó, Catalunya, Occitània i el Vall d'Aran) i varis departaments, comarques o parròquies. En molts casos s'inclou als inventaris nacionals, autonòmics i/o locals, reconeixent d'aquesta manera el seu interès.

Es podria apuntar a dues realitats diferents, la d'Espanya i Andorra i la francesa. Com s'ha esmentat, la tradició està molt valorada i té un bon arrelament en el cas espanyol i andorrà. Actualment disposa d'un manteniment viu. En el cas de França es necessita d'un impuls per arribar al mateix nivell. En ambdós casos, però, es plantegen problemes i reptes a resoldre.

El turisme, la seguretat, l'existència de matèria primera, la gestió de les noves incorporacions al calendari, la politització de la festa, les relacions entre la comunitat, l'adaptació als nous temps, la despoblació, l'aparició de noves formes de falles són algunes qüestions vigents que cal encarar.

⁵ Els *brandons* de Sant Joan van ser inventariats per la vila de Luchon arran de la preparació de la candidatura.

MESURES ACUTALS DE SALVAGUARDA

El dia 3 de desembre de 2015, coincidint amb el reconeixement UNESCO es va dur a terme la VII Trobada de Fallaires dels Pirineus a Andorra la Vella. En aquest context es va signar la *Declaració d'Andorra la Vella de les comunitats fallaires dels Pirineus*, en la qual s'assumia el compromís de treballar conjuntament per a la salvaguarda, consolidant les estructures internes i implicant les institucions, entre d'altres elements. Anteriorment, en el text de la candidatura s'havien igualment pres certs compromisos pel que fa al manteniment de la festa, com ara recolzar la recerca i la difusió dels seus resultats, protegir els espais i rutes fallaires a nivell urbanístic, facilitar recursos a les associacions i comissions de festes, així com gestionar l'afluència de visitants.⁶

Durant aquests quatre anys s'han desenvolupat les següents mesures:

1. Espanya

La festa de les falles, com moltes altres tradicions, ha comptat des d'abans de la candidatura, i molt especialment en el cas català, d'associacions que han vetllat pel seu funcionament. Són nombrosos els pobles que disposen d'aquestes organitzacions sense ànim de lucre formades pels propis portadors de la tradició. Alins, Alós, Arties, Bagà i Sant Julià de Cerdanyola, Isil, La Pobla de Segur o València d'Àneu en són un exemple. En altres pobles, la festa es manté viva mercès a la implicació municipal o bé de famílies de la localitat. La candidatura UNESCO, una mesura de salvaguarda en sí mateixa, va servir per connectar aquestes associacions o comissions de festes.

Pel que fa a recerca, coincidint amb la valorització del patrimoni immaterial, s'han dut a terme varies investigacions en els darrers anys.⁷ Totes elles han generat llibres sobre falles: el Xavier Pedrals, n'ha publicat dos (2007 i 2017) relatius a la Fia-faia del Berguedà;⁸ l'Oriol Riart i el Sebastià Jordà (2016) han escrit sobre les falles de l'Alta Ribagorça i el Pallars Sobirà;⁹ i el Sergi Ricart i el Xavier Farré sobre la festa en general.¹⁰ A més a més, actualment s'està duent a terme una tesis doctoral monogràfica sobre falles per part de la investigadora Mirelha Guil de la Universitat de Barcelona.

Com ja s'ha fet esment, els governs d'Aragó, Catalunya i Aran han catalogat la festa en els pertinents inventaris. Han desenvolupat, a més a més, iniciatives a favor de la seva salvaguarda. En el cas del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya es va encarregar una exposició itinerant sobre falles que va ser inaugurada

⁶ UNESCO (2015). *The summer solstice fire festivals in the Pyrenees*, 11-13.

⁷ Durant el segle XX es van publicar alguns articles i llibres breus com: Pardinilla, J. (1954). "La Fia-faia, en Bagà", *Cultura, folklore*, nº 53 i 54. Barcelona, 10-11 i 28-30. Català Roca, P. i Isus, E. (1957). *Isil i les falles*. Barcelona: Rafael Dalmau. Pedrals, X., Santandreu, D. i Puntès, J. (1982). "La Fia-faia", *L'Erol*, nº3, p.31. Farras, F., Fàbregas, X., Isus, E. i Coll, J. (1987). *Aquesta nit encenem falles*. Tremp: Centre d'Estudis del Pallars. Appetiti, E. (1996). "Una magica notte di fuoco. Elementi mitici, pagani e cristiani in una festa catalana, le cui origini risalgono al Medioevo", *Prometeo*, nº 55. Fericgla, J. M. (1997). "Un rito de fuego, muerte y fecundidad en el Pirineo actual: las Fallas de Isil", *El fuego. Mitos, ritos y realidades*. Madrid: Anthropos, 273-300.

⁸ Pedrals, X. (2007). *Ancestral, màgica, única*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Pedrals, X. i Escobet, M. (2017). *Fia-faia. La festa de falles nadalenca*. Bagà-St. Julià de Cerdanyola: Farrell.

⁹ Riart, O. i Jordà, S. (2016). *Les falles del Pirineu. L'Alta Ribagorça i el Pallars Sobirà*. Lleida: Pagès editors.

¹⁰ Ricart, S. i Farré, X. (2012). *Foc al faro, la festa de les falles al Pirineu*. Taüll: AlpinArt.

arran del reconeixement UNESCO. Comptava amb varis plafons, una projecció audiovisual i rèpliques de falles dels Pirineus. Anualment també han col·laborat en l'organització del simposi Focs Festius a la Mediterrània, on les falles sempre hi han estat representades en major o menor mesura.

El 2018 el mateix Departament de Cultura va promoure i finançar, juntament amb les diputacions catalanes, la participació al 53è Smithsonian Folklife Festival. Celebrat a Washington les falles van ser-hi representades i donades a conèixer al públic nord-americà.

A la banda aragonesa, el 2016 la Diputació de Huesca va organitzar una exposició similar a la duta a terme a Catalunya en motiu de la proclamació de patrimoni de la humanitat.

Les institucions de l'Aran, per la seva banda, han promogut el Centre d'Interpretació Hèstes deth Haro, el qual s'ubicarà a Les i anirà acompanyat de plafons informatius a Arties i Naut Aran. A Pont de Suert, en el marc del Centre de Fauna, es dedicarà un espai a la festa de les falles, segons van apuntar les autoritats durant la festa d'aquest 2019.

Falles exposades al 52è Smithsonian Folklife Festival el 2018.

Podria considerar-se també una mesura de salvaguarda la creació de la Càtedra Educació i Patrimoni Immaterial dels Pirineus, la qual ha desenvolupat activitats d'investigació, pedagògiques, divulgatives i de promoció de la festa de les falles. Duu a terme en l'actualitat un projecte sobre salvaguarda, el qual té entre els seus objectius l'elaboració del present document. Ha realitzat una tasca de divulgació de la tradició mitjançant les xarxes socials i implicant-se en activitats com el Festival Smithsonian o les trobades fallaires internacionals. Igualment ha tingut la iniciativa d'editar un calendari fallaire anual on s'hi presenten tots els pobles i la principal informació de la seva festa. Tot i això, el camp on s'ha dedicat amb més atenció és en la transmissió del coneixement, en concret amb l'educació formal, aquella que es realitza a les aules. Ha preparat uns materials pedagògics sobre falles que s'adaptin als currículums oficials i permeten als mestres treballar àmbits diferents i d'una manera innovadora i lúdica. En l'actualitat estan en fase de prova pilot.

La mateixa Càtedra ha presentat com a líder aquest 2019 un projecte POCTEFA també sobre falles que busca transmetre a la societat tot el coneixement generat a les universitats i centres de recerca.¹¹ El Departament de Cultura de la Generalitat de

¹¹ A les dues convocatòries anteriors del programa POCTEFA s'hi va presentar dos projectes també relacionats amb el foc o les falles, liderats per la Generalitat de Catalunya que no van ser concedits.

Catalunya, el Conselh Generau d'Aran i la Diputació de Lleida hi consten com a socis. Algunes entitats fallaires i ajuntaments figuren com a associats.

En àmbit local, a banda de les mesures necessàries per al manteniment de la festa, els ajuntaments i associacions programen activitats de transmissió i de promoció. Molts d'aquests, al voltant de Sant Joan, organitzen tallers de construcció de falles o jocs relacionats amb la tradició. Igualment, la citada Trobada Fallaire Internacional es du a terme a un poble diferent cada any i, per tant, és aquest qui s'ocupa del seu funcionament.

Hi ha constància també que en alguns pobles fallaires, en el marc de l'educació formal, els i les mestres han dissenyat i implementat projectes pedagògics relacionats amb la festa de manera anual, bianual o de manera puntual. És el cas de l'escola de Bagà,¹² de Sant Julià de Cerdanyola mitjançant el programa "Apadrinem el Patrimoni", l'escola de Sahún, de Les i La Pobla de Segur.

2. Andorra

Com en el cas català, els fallaires d'Andorra la Vella ja comptaven amb una associació des d'abans de la candidatura. Es van constituir el 2012 amb l'objectiu d'ensenyar, divulgar i preservar la seva festa. Actualment es disposa d'una xarxa fallaire anomenada "Tots fem falles" o "Fallaires Valls d'Andorra" que inclou els fallaires de les cinc parròquies on es celebra la tradició a dia d'avui. Es compta també amb la Taula Nacional de fallaires de les Valls d'Andorra on es treballa conjuntament amb les institucions del país.

Quant a recerca etnològica, cal destacar el llibre escrit per Albert Roig, el qual recull els trenta anys de recuperació de la festa d'Andorra la Vella.¹³ Com s'ha citat, des del Govern d'Andorra s'ha inventariat la festa i s'ha treballat mitjançant l'Arxiu Nacional per al seu coneixement. Juntament amb les Escoles UNESCO i els propis fallaires es duen a terme tallers de construcció de falles i xerrades pels centres de primera i segona ensenyança. Recentment han inaugurat també una exposició itinerant.

Amb el suport de les institucions es publiquen igualment fulletons divulgatius on s'explica la tradició i el seu recorregut. El Govern d'Andorra concretament va ser qui va liderar la candidatura multi-estats i qui la va presentar a l'UNESCO el 2015. És també un dels socis del projecte POCTEFA demanat aquest 2019.

A nivell comunal, el col·lectiu andorrà ha estat molt actiu pel que fa a salvaguarda. Han incorporat nous elements com la recerca de l'anella, que serveix per determinar el fallaire major, i han implicat de manera activa als infants. D'altra banda els fallaires són participants de les trobades internacionals. De fet, les han organitzat en més d'una ocasió.

¹² Els resultats d'una de les activitats es va plasmar en la revista escolar:
<https://en.calameo.com/read/000324685edd8b70fc7da?authid=3lfmsEo3E4LB>

¹³ Roig, A. (2017). *Roda el foc. 30 anys de Falles a Andorra la Vella*. Lleida-Encamp: Pagès editors.

Exposició itinerant per les escoles UNESCO d'Andorra.

3. França

Bagnères-de-Luchon fou la localitat francesa més activa durant la preparació de la candidatura UNESCO. En va dur, de fet, la iniciativa implicant-se en la confecció del dossier i organitzant una trobada fallaire internacional el 2013. Com s'ha esmentat anteriorment, van inventariar la seva festa a propòsit d'aquest procés. Posteriorment han promocionat les falles de la seva vall amb un sentit turístic.

Pel que fa a salvaguarda, però, l'entitat que més s'hi ha implicat és Eth Ostau Comengés, una associació que vetlla pel manteniment de la cultura occitana de Comminges i Barousse. S'han dedicat a la recerca, així com a la transmissió del coneixement. Han publicat articles,¹⁴ editat el llibre *Era Sent Joan*,¹⁵ confeccionat una exposició, fan nombroses conferències sobre la festa i participen amb tallers de confecció de halhas. Són, en definitiva, un actiu important pel que fa a la valorització del patrimoni del foc occità gascó.

Eth Ostau Comengés ha impulsat també una xarxa fallaire occitana que de moment encara no té persona jurídica, però que agrupa tots els portadors dels diferents pobles de la regió.

Per la seva part, recentment algunes institucions s'han implicat en activitats relacionades amb la festa. La Communauté de Communes Pyrénées Haute-Garonnaises ha recollit i divulgat per primer cop la data de falles de tots els pobles de la seva àrea, les quals van des del 15 de juny fins el 10 d'agost. Els representants d'aquesta *communauté* han manifestat la seva implicació a nivell polític i possible lideratge de la part francesa, amb el vist i plau dels altres actors, pel que fa a temes relacionats amb les falles. La veïna Communauté de Communes Neste Barousse no han tingut una iniciativa similar, però han col·laborat activament en el calendari fallaire anual imprès per la càtedra de la UdL.

La regió Occitània també s'ha compromès amb treballar al voltant de la festa i mitjançant el Centre interrègional de développement de l'occitan (CIRDOC) ha participat com a soci al POCTEFA presentat a la Unió Europea. La Université de Perpignan Via Domitia representa l'altre soci francès implicat al projecte. D'altra

¹⁴ Com a mostra: Menetrier, B. (2017). "Les fêtes du solstice d'été en Aran et Comminges", *Revue de Comminges*, t. 132, nº 2, 357-382. Fauré, M. (2017). "La Saint-Jean en pays de Luchon: de feu, de pierre et d'eau", *Revue de Comminges*, t. 132, nº 2, 371-382.

¹⁵ Ferré, J.P. i Menetrier, B. (2018). *Era Sent Joan. Comminges et Barousse*. Sarp: Eth Ostau Comengés.

banda, la Universitat de Pau, amb la Patricia Heinigier-Casteret al capdavant, s'hi ha vinculat mitjançant el CIRDOC. En els darrers anys, de fet, ja s'han estat implicant en la recerca antropològica de la festa de la part occitana.

En l'àmbit pedagògic, de manera similar als altres estats, al voltant de Sant Joan alguns pobles duen a terme tallers de construcció de falles per a nens. Alguns mestres de la zona fan també alguna excursió per veure com es preparen.

En major o menor mesura, a les tres àrees dels Pirineus s'han desenvolupat certes mesures de salvaguarda, les quals seria oportú valorar, potser avaluar, i conservar o reformular si s'escau. A més a més, seria bo plantejar-se allò que manca per fer, especialment tenint en compte l'informe que cal presentar a nivell estatal cada sis anys davant l'UNESCO fent constar el mode d'aplicació de la Convenció del 2003 i l'acompliment dels compromisos de cada candidatura registrada.¹⁶

L'estat actual de la festa evidencia alguns reptes per encarar. Com hem citat a l'apartat anterior, ens trobem davant dues realitats diferents. Per una part, l'espanyola i andorrana que gaudeix d'un bon arrelament a la comunitat i que, per tant, necessita sobretot d'una gestió sostenible, i per una altra, la francesa que urgeix d'una valorització de la tradició ja sigui per part dels portadors com dels externs.

A nivell turístic, per exemple, caldria trobar una solució que ajudi al desenvolupament rural i eviti en la mesura del possible les aglomeracions. A França, seria bo també apostar per la recerca i una posterior divulgació, així com una major implicació de les institucions a nivell local i regional.

La coordinació, intercanvi i treball conjunt entre pobles i especialment a nivell internacional és també un repte pendent. Amb la preparació de la candidatura es van crear uns vincles que podrien mantenir-se de manera més contínua i oficial, més enllà de les trobades fallaires. Caldria, però, en alguns casos consolidar primer el associacionisme o coordinació local.

Un altre element a gestionar és la recuperació de les falles a nous pobles dels Pirineus i la no presència d'algunes localitats a la candidatura. Podria plantejar-se la incorporació de tots aquests a la llista UNESCO i el procediment per dur-ho a terme. En aquest cas seria bo buscar un consens entre tota la comunitat.

REGISTRE DE BONES PRÀCTIQUES DE SALVAGUARDA

El 2009 la UNESCO va iniciar un registre de bones pràctiques de salvaguarda en el qual, com en la resta de llistes representatives, els estats poden presentar-hi candidatures. El seu objectiu és compartir programes exitosos que puguin servir de model a altres països i diferents tradicions. Anualment se'n seleccionen un número indeterminat i se'n difonen una petita selecció en forma de publicació.

A dia d'avui es disposa de 20 entrades amb projectes de 14 estats diferents. Tot ells han estat escollits perquè compleixen les indicacions o propostes de la Convenció del 2003. Com s'apunta a l'article 18.1, "...el Comitè seleccionarà periòdicament i promourà els programes, projectes i activitats d'àmbit nacional, subregional o regional

¹⁶ UNESCO. Intangible cultural heritage. <https://ich.unesco.org/en/periodic-reporting-00460> [Consultat el 10 de juliol de 2019]. L'últim informe presentat per Espanya i França va ser el 2013. Andorra ha de presentar el primer aquest 2019.

per a la salvaguarda del patrimoni que en el seu criteri reflecteixin de la manera més adequada els principis i objectius de la present Convenció, ...".¹⁷

La tipologia de tradicions registrada es ben diversa. Inclou iniciatives relatives a artesania, música, jocs tradicionals, dansa, arts de l'espectacle o mètodes constructius, entre d'altres. Hi consten activitats que es centren en l'àmbit pedagògic o d'investigació etnogràfica i projectes més amplis que engloben diferents aspectes de salvaguarda.

Una de les pràctiques s'executa en una àrea propera a Catalunya, a la zona rural del Pusol (Elx) i consisteix en un centre de cultura tradicional i museu escolar que té com a objectiu principal la promoció d'una educació basada en valors, integrant el patrimoni cultural i natural com a eix vertebrador. Dedicat als alumnes, mestres, famílies, població del districte i investigadors, presenta com a element més innovador que els infants puguin realitzar tasques d'investigació i gestió del patrimoni immaterial.¹⁸

Desenvolupat igualment a l'entorn d'un museu, a Indonèsia es duu terme un projecte que busca salvaguardar la tècnica tèxtil del Batik. En aquest cas el programa inclou la tradició com a contingut curricular a tots els nivells educatius.¹⁹

Al Brasil, fent ús novament d'un museu i amb la col·laboració de les comunitats tradicionals de la costa sud i sud-est es vetlla pel manteniment del fandango com a gènere musical i ball popular. Duen a terme activitats com ara tallers, itineraris o fulletons divulgatius.²⁰

Un exemple diferent es desenvolupa a Noruega a l'entorn del tradicional vaixell *oselvar*, una embarcació de fusta elaborada a mà i de petites dimensions. A banda d'emprendre accions de documentació, cursos o exposicions, s'aborda el patrimoni cultural immaterial com una activitat que proporciona beneficis de caire comercial.²¹

Altres entrades a la llista no concreten les mesures específiques de salvaguarda com en el cas del Brasil, on mitjançant un programa nacional de patrimoni immaterial s'obra una convocatòria per a la presentació de projectes. Pretenen d'aquesta manera d'encoratjar i donar suport a les organitzacions que estiguin interessades en la conservació de les seves tradicions.²²

Programa	País	Any
Centre de Cultura Tradicional - Projecte pedagògic Museu Escolar de Pusol	Espanya	2009
Salvaguarda del PCI de les comunitats Aymara a Bolívia, Xile i Perú	Bolívia, Xile i Perú	2009
Educació i instrucció del Batik Indonès PCI a l'escola elemental, junior i sènior, formació professional i estudis superiors, amb col·laboració del Batik Museu de Pekalongan	Indonèsia	2009
Programa per al desenvolupament de la ludodiversitat: salvaguarda dels jocs tradicionals a Flandes	Bèlgica	2011

¹⁷ UNESCO (2010). 1.IV, Art. 18.1, 12.

¹⁸ UNESCO (2009). *Centre for traditional culture – school museum of Pusol pedagogic project*.

¹⁹ UNESCO (2009). *Education and training in Indonesian Batik intangible cultural heritage for elementary, junior, senior, vocational school and polytechnic students, in collaboration with the Batik Museum in Pekalongan*.

²⁰ UNESCO (2011). *Fandango's Living Museum*.

²¹ UNESCO (2016). *Oselvar boat, reframing a traditional learning process of building and use to a modern context*.

²² UNESCO (2011). *Call for projects of the National Program of Intangible Heritage*.

Convocatòria per projectes del Programa Nacional de Patrimoni Immaterial	Brasil	2011
Museu Viu del Fandango	Brasil	2011
Revitalització de l'artesanía tradicional de la producció de calç a Morón de la Frontera	Espanya	2011
El Mètode Táncház: un model hongarès per a la transmissió del PCI	Hongria	2011
Estratègia per a la formació de futures generacions titellaires de Fujian	Xina	2012
Centre d'arts Indígenes la seva contribució en la salvaguarda del PCI del poble de Totonaca de Veracruz	Mèxic	2012
Metodologia per inventariar el PCI en reserves de la biosfera: l'experiència del Montseny	Espanya	2013
Salvaguarda de la cultura del carilló: preservació, transmissió, intercanvi i conscienciació	Bèlgica	2014
Centres regionals d'artesanía, una estratègia per a la salvaguarda del PC de l'artesanía tradicional	Àustria	2016
Festival de folklore Koprivshitsa, un sistema de pràctiques per a la presentació i transmissió del patrimoni	Bulgària	2016
Projecte comunitari de salvaguarda del museu viu de Rovinj/Rovign, l'ecomuseu Batana	Croàcia	2016
Salvaguarda del patrimoni de música folk mitjançant el concepte Kodály	Hongria	2016
El vaixell oselvar, replantejant un procés d'aprenentatge tradicional, de construcció i ús vers el context modern	Noruega	2016
El Bulgarian Chitalishte (Centre Cultural Comunitari): experiència pràctica en salvaguarda de la vitalitat del PCI	Bulgària	2017
Centre de Desenvolupament d'Artesanies Margilan, salvaguardant la producció de les tecnologies tradicionals de l'atlas i adras	Uzbekistan	2017
Programa País de les Llegendes, per a la promoció i revitalització de l'art de contar històries a la regió de Kronoberg ²³	Suècia	2018

Llista de projectes inscrits al registre de bones pràctiques de salvaguarda UNESCO²⁴

Per tal de visibilitzar les actuals tendències de salvaguarda i obtenir uns resultats clars, en l'anàlisi dels projectes inscrits, s'han categoritzat les mesures desenvolupades i emmarcat en tres grans blocs: investigació, identificació i documentació; transmissió del coneixement; promoció, accés al patrimoni i desenvolupament local.

El primer bloc fa referència a les accions d'investigació antropològica, especialment al treball de camp, de recerca multidisciplinària, realització de catàlegs i inventaris, així com d'investigació històrica i documental. Es corresponen amb les recomanacions de la Convenció pel que fa a la confecció "d'acord amb la seva situació, (d'un o varis inventaris del Patrimoni cultural immaterial present al seu territori..." i el foment "estudis científics, tècnics i artístics, així com metodologies de recerca, per a la salvaguarda eficaç del patrimoni cultural immaterial, ...".²⁵

El següent grup inclou les activitats pedagògiques, d'educació formal i no formal, i divulgatives, ja siguin materials didàctics, mètodes i tècniques d'aprenentatge, formació pràctica, tallers, cursos, seminaris, conferències, formació per a adults, debats científics, intercanvis d'experiències, demostracions, visites guiades, exposicions, llibres, articles, revistes, audiovisuals, materials sonors i assajos. És a dir, les que segons la Convenció i les seves directrius d'aplicació vetllen per "assegurar el

²³ No s'ha inclòs en la present anàlisi.

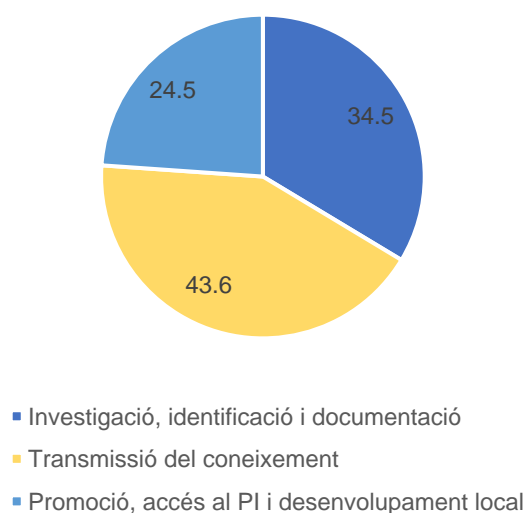
²⁴ UNESCO. Consultat el 19/07/19, des de <https://ich.unesco.org/en/lists>

²⁵ UNESCO. (2010), 1.III, Art. 12 i 13, 9-10.

reconeixement, el respecte i valorització del patrimoni immaterial a la societat, en particular mitjançant: programes educatius [...], (i) mitjans no oficials de transmissió del coneixement”²⁶ i encaixen amb l'objectiu de “posar en pràctica mesures encaminades a: integrar el patrimoni cultural immaterial en programes d'estudis escolars [...], reforçar les capacitats docents per impartir ensenyança sobre el patrimoni cultural immaterial, [...], incitar als pares i associacions a proposar temes i mòduls per ensenyar el patrimoni cultural immaterial a les escoles, [...] impartir cursos sobre patrimoni cultural immaterial en universitats i propiciar els estudis científics, [...]”²⁷ i “donar suport a la organització de col·loquis, tallers, fòrums públics i seminaris sobre el patrimoni cultural immaterial, així com exposicions [...]”.²⁸

L'última categoria recull les iniciatives de promoció, accés al patrimoni i desenvolupament local: festivals, labors de comunicació (mitjans audiovisuals, mitjans escrits, xarxes socials, webs i aplicacions), competicions, itineraris temàtics, ús del patrimoni immaterial per a activitats comercials, restauració d'equipaments i béns mobles, actes o rituals públics, entre d'altres. En aquest cas, s'adeqüen a les recomanacions de la Convenció “(d')adoptar les [...] mesures per: garantir l'accés al patrimoni cultural immaterial i respectar alhora els usos consuetudinaris que regeixen l'accés a determinats aspectes d'aquest patrimoni”²⁹, animar “als mitjans de comunicació a contribuir en la sensibilització a la importància del patrimoni cultural immaterial com a mitjà per a fomentar la cohesió social, el desenvolupament sostenible i la prevenció de conflictes, en lloc de centrar-se solament en els seus aspectes estètics o d'entreteniment”³⁰ i contribuir en “l'intercanvi d'informació dins de les comunitats utilitzant les seves xarxes existents per recolzar-les en les seves iniciatives de salvaguarda, o promocionant fòrums de debat en els plans local i nacional”.³¹

Mesures de salvaguarda emprades (%)

²⁶ *Ídem*, 1.III, Art. 14.a, 10.

²⁷ *Ídem*, 2.IV.1.2, Art. 107, 49.

²⁸ *Ídem*, 2.IV.1.2, Art. 105, 48.

²⁹ *Ídem*, 1.III, Art. 13, 10.

³⁰ *Ídem*, 2.IV.2, Art. 111, 51.

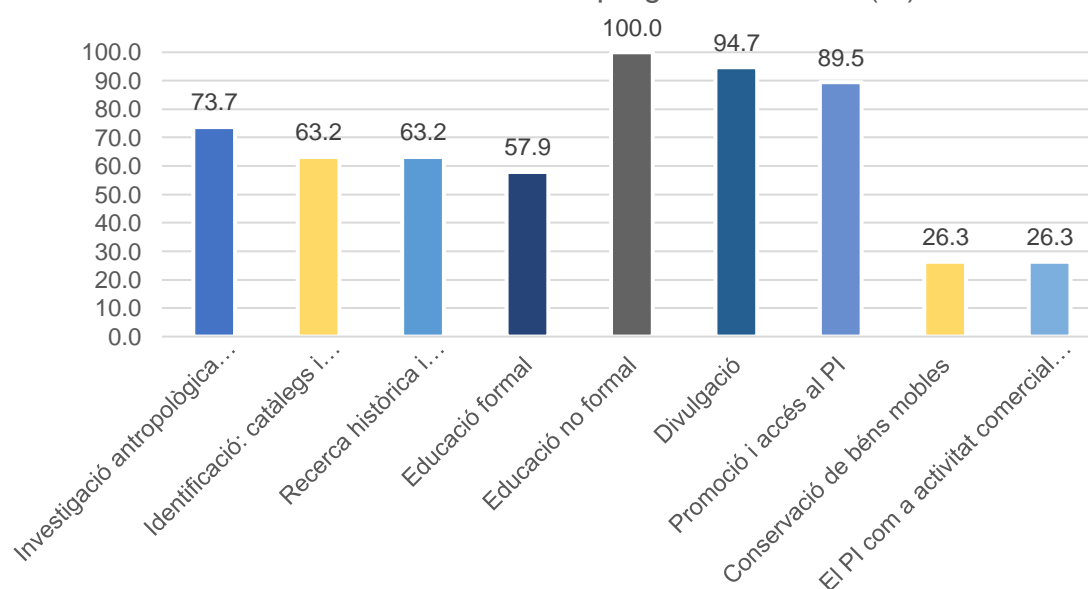
³¹ *Ídem*, 2.IV.2, Art. 114, 52.

D'acord amb aquesta categorització, les mesures incloses en el bloc dedicat a la transmissió del coneixement representen un 43,6% del total. El segueixen amb un 34,5% les referents a la promoció, accés al patrimoni i desenvolupament local, i el completen amb el 24,5% les relatives a la investigació, identificació i documentació.

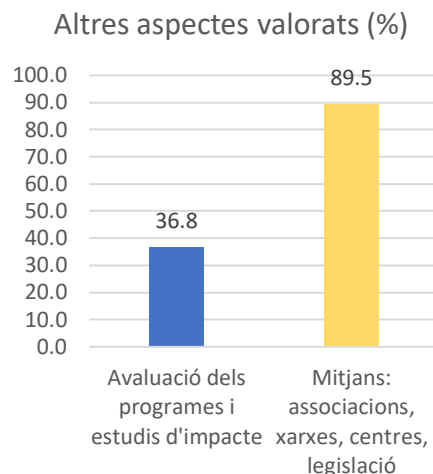
A un nivell més concret, destaquen les accions d'educació no formal, les quals es desenvolupen en tots els programes registrats, i amb un percentatge proper, un 94,7% i un 89,5%, les activitats divulgatives i de promoció, presents també en gairebé tots els projectes.

La resta de categories, a excepció de dues d'un caire especial, tenen igualment un percentatge alt, superen sempre el 50%. De totes elles la més baixa és l'educació formal amb un 57,9%. Els dos blocs d'una consideració específica es situen al 26,3%, però essencialment perquè sols poden encaixar amb certes tradicions. Es tracta de la conservació de béns mobles i el vincle amb activitats comercials o de desenvolupament local.

Ús de les mesures en els programes inscrits (%)

A banda de les tres grans categories analitzades, s'han identificat i quantificat dos elements addicionals que ajuden al bon funcionament d'un programa: la seva pròpia avaluació i l'existència o creació de mitjans que facilitin el seu desenvolupament, com ara museus, instituts, centres culturals, associacions, legislació favorable, comitès, etc. Pel que fa a l'avaluació sols un 36,8% dels programes han incorporat eines o sistemes de control i revisió. En canvi, amb un percentatge molt més alt, un 84,2% dels projectes han disposat d'algun element de suport per al desplegament de les mesures de salvaguarda.

Així doncs, els 19 projectes analitzats, com a elements inscrits al registre de bones pràctiques, incorporen elements de gairebé totes les categories; hi dediquen més interès, però, a l'educació no formal, la divulgació i la promoció del patrimoni. L'activitat investigadora és també elevada, així com la catalogació, inventarització i recerca històrica o documental. El treball en l'àmbit de l'educació formal, que també supera el llindar del 50%, és la categoria més baixa.

D'entre totes les propostes, destaca el programa belga relatiu a la salvaguarda de la cultura del carilló. El focus es centra en el repertori, l'educació i la difusió de la pràctica musical, però pràcticament s'hi han desenvolupat accions de totes les categories. S'han dut a terme treballs de documentació, investigació històrica, inventarització, elaboració de materials didàctics, formació d'alt nivell, congressos, tallers, màsters, publicacions, visites guiades, concerts, comissions, labors de comunicació, restauració de béns instrumentals o plataformes digitals, entre d'altres. A dia d'avui el model s'ha estès a trenta països de tot el món que tenen al carilló com a element identitari.³²

Un segon projecte que duu a terme gairebé tot el ventall d'accions identificades fa referència a l'artesanía tradicional austríaca. Per tal de salvaguardar-la es van crear centres regionals que fan de força motora i plataforma pels artesans i el desenvolupament sostenible de les seves tradicions i comunitats. Tots ells treballen amb universitats, s'han implicat amb programes escolars, fan xerrades, exposicions, publicacions, competicions, concerts i festivals, han restaurat edificis i fan ús de les xarxes i el món digital.³³

Vistes les tendències i programes desenvolupats, es pertinent reflexionar a l'entorn de la festa de les falles i quines de les mesures identificades ja es realitzen o podrien ser útils per a la tradició.

³² UNESCO (2014). *Safeguarding the carillon culture: preservation, transmission, exchange and awareness-raising*.

³³ UNESCO (2016). *Regional centres for craftsmanship, a strategy for safeguarding the cultural heritage of traditional handicraft*.

PROPOSTA DE MESURES DE SALVAGUARDA

Per tal de definir les mesures es farà ús de la mateixa categorització emprada en l'anàlisi dels programes de bones pràctiques. S'exposaran les possibles accions i esmentaran models a seguir.

1. Investigació, identificació i documentació

Quant a la part espanyola i andorrana, es compta amb una important investigació etnogràfica. Els autors citats en capítols anteriors han estat treballat la temàtica encara que en àmbits territorials limitats i de manera no transversal. A la part francesa, la recerca s'ha desenvolupat més tímidament. Es disposa dels estudis realitzats per part de la Universitat de Pau i el Centre d'Estius Eth Ostau Comengés. El treball de la també esmentada Mireia Guil es el primer que s'està duent a terme des d'una visió més àmplia. Aquest enfocament transversal així com una posada en comú de tot l'investigat podria ser una de les mesures a emprendre, potser en forma de **grup de recerca o de treball transfronterer** o bé amb l'organització i participació en un o varis **congressos o jornades científiques**. En aquest sentit, una universitat o museu del territori podria capitanejar la labor.³⁴

D'altra banda, podrien plantejar-se **altres investigacions** que abordessin la festa des d'altres temàtiques o disciplines com ara el desenvolupament local, la gestió turística, la seguretat, l'impacte sociològic, la comunicació del patrimoni, la vessant educativa (programes d'estudi), les noves realitats rurals (despoblament, etc.) o la visió del gènere.³⁵ El present text n'és un exemple, ja que pretén trobar les millors metodologies per a la salvaguarda del PI.

La **inventarització** de la festa s'ha dut a terme des de les institucions i els seus corresponents arxius, de la festa en general i de la tradició d'alguns pobles en concret. Es podria fer, però, encara a un nivell exhaustiu, abordant totes les localitats i les seves diferències. Aquesta tasca permetria el disseny d'una mapificació dels pobles fallaires, una base de dades que podria ser conjunta, oberta i online,³⁶ així com informes i publicacions sobre la festa.

La **vessant històrica i documental** de la festa encara està per abordar. S'ha iniciat per part d'alguns estudiosos com el Xavier Pedrals que ha investigat el cas de la fia-faia, i es coneixen documents dels segles XVIII, XIX i XX, però no es disposa d'una recerca a consciència i per a totes les valls. Com en el cas dels treballs antropològics, una universitat o institució de recerca podria promoure aquesta investigació.

³⁴ Tal com el museu belga *Sportium* promou la investigació pel que fa a jocs tradicionals: UNESCO (2011). *A programme of cultivating ludodiversity: safeguarding traditional games in Flanders*.

³⁵ En varis programes es fan aquests tipus d'estudis: el de Morón de la Frontera, els hongaresos del Mètode Táncház i el concepte Kodály o l'austríac referent a artesanía. UNESCO (2011). *Revitalization of the traditional craftsmanship of lime-making in Morón de la Frontera, Seville, Andalusia*. UNESCO (2011). *The Táncház method: a Hungarian model for the transmission of intangible cultural heritage*. UNESCO (2016), *Safeguarding of the folk music heritage by the Kodály concept*. UNESCO (2016). *Regional centres...*

³⁶ Són abundants els exemples. S'han elaborat bases de dades online i accessibles en el cas del PI de les comunitats Aymara, el Mètode Táncház d'Hongria o el concepte Kodály: UNESCO (2009). *Safeguarding intangible cultural heritage of Aymara communities in Bolivia, Chile and Peru*. UNESCO (2015). *The Táncház method...* UNESCO (2016). *Safeguarding of the folk ...*

2. Transmissió del coneixement

Pel que fa a l'educació formal, la menys abundant en l'anàlisi de les bones pràctiques, pot ésser reforçada en el territori fallaire introduint-hi a les escoles **materials pedagògics** relacionats amb la festa. La Càtedra CEPIP ho està desenvolupant pels infants d'entre 10 i 12 anys en forma de maleta i de manera manipulable. Falta, per tant, ampliar-ho a la resta d'edats, des d'infantil fins a secundària, i adaptar-los a la part francesa, la qual té una realitat diferent.³⁷

En el mateix context, es podria crear una **xarxa interescolar i transfronterera** de pobles fallaires, la qual permetria compartir dinàmiques i experiències, així com desenvolupar projectes conjunts o organitzar **trobades** de "petits fallaires" on hi podrien participar les famílies i la comunitat fallaire en general.³⁸

D'altra banda, a les mateixes escoles o centres de secundària s'hi podria instal·lar **exposicions** temporals o mostres de falles, tal com ja s'ha fet a Andorra. Seria també un espai ideal per a desenvolupar-hi **projectes** concrets de caire més antropològic o patrimonial en col·laboració amb algun museu, arxiu o institució cultural. Ajudaria en les tasques de la primera categoria i animaria als alumnes a conèixer noves professions. A l'esmentada escola de Sant Julià de Cerdanyola duen a terme un projecte d'aquestes característiques.³⁹

En l'àmbit superior, seria bo igualment incorporar la tradició en els programes dels graus i màsters de les **universitats del territori**, en estudis d'humanitats, lletres, comunicació i educació.⁴⁰ D'aquesta manera es podria promoure l'estudi de la festa des de l'àmbit acadèmic i oficial.

Quant a l'educació no formal, poden igualment dissenyar-se **materials pedagògics** per a ser emprats en activitats paral·leles a l'educació escolar, com ara espais de lleure. Els **tallers** de construcció de falles, avui en dia presents a molts pobles del territori, podrien implantar-se en altres localitats i molt especialment a la part occitana de França on la transmissió de la festa pateix dificultats. En aquest sentit, també es podrien desenvolupar jocs o **activitats lúdiques** per a nens i nenes amb les falles com a eix temàtic central. En alguns pobles ja n'ofereixen els dies previs a la tradició.⁴¹

En l'àmbit universitari, seria oportú realitzar cicles de conferències, així com seminaris o cursos d'estiu centrats en la festa.⁴² Igualment s'hauria de **proporcionar formació** als mestres i dinamitzadors culturals que vulguin fer ús dels materials esmentats o transmetre el coneixement de la festivitat per la seva banda.⁴³

³⁷ Alguns dels programes que poden servir d'exemple són: UNESCO (2009). *Safeguarding intangible ...*, UNESCO (2009). *Education and training ...*, UNESCO (2011). *The Táncház method...*, UNESCO (2014). *Safeguarding the carillon culture...*, UNESCO (2016). *Safeguarding of the folk ...*

³⁸ Es realitza quelcom similar a: UNESCO (2016). *Oselvar boat...*

³⁹ Per conèixer més: <https://blocs.xtec.cat/apadrinemfiafaia/>

Altres programes fan activitats similars: UNESCO (2009). *Centre for traditional culture...*, UNESCO (2016). *Regional centres...*, UNESCO (2016). *Community project of safeguarding the living culture of Rovinj/Rovign, the Batana ecomuseum*

⁴⁰ Així es desenvolupa a: UNESCO (2009). *Education and training ...*, UNESCO (2011). *The Táncház method...*, UNESCO (2012). *Strategy for training coming generations of Fujian puppetry practitioners*, UNESCO (2016). *Regional centres...*, UNESCO (2016). *Safeguarding of the folk ...*

⁴¹ A l'Alta Ribargorça el Sebastià Jordà (Pyrart) i al Pallars Sobirà el Miki Jimènez. Dels programes destaca en aquest aspecte: UNESCO (2011). *A programme of cultivating...* S'han desenvolupat jocs virtuals en el cas de: UNESCO (2016). *Community project...*

⁴² Com a exemple de curs d'estiu disposem de: UNESCO (2016). *Safeguarding of the folk ...*

⁴³ Així es duu a terme en els programes: UNESCO (2009). *Safeguarding intangible ...*, UNESCO (2009). *Education and training ...*

Així mateix, seguint l'exemple de molts dels programes analitzats,⁴⁴ els portadors de la festa augmentarien el saber popular i enfortirien la seva identitat fallaire si participessin en **activitats d'intercanvi**, ja sigui amb altres pobles fallaires o amb localitats llunyanes que celebrin focs festius.⁴⁵

Des del punt de vista divulgatiu, cada poble o vall podria realitzar **visites guiades** centrades en la festa de les falles, en les quals es visités la plaça "fallaire" i s'expliqués el funcionament de la tradició.⁴⁶ Aquest contingut es donaria a conèixer també en possibles **exposicions** del món fallaire destinades a museus, centres culturals o institucions varies, com les comissariades per la Generalitat de Catalunya o la Diputació de Huesca en el seu moment.

D'altra banda, en un àmbit extern, hi hauria la possibilitat de fer **demostracions**, ja sigui del procés de construcció o d'una petita encesa. Caldria determinar, però, en quines ocasions per evitar descontextualitzar la festivitat.⁴⁷

Per tal d'explicar la tradició es podria crear la figura de l'**ambaixador fallaire**, imitant el cas noruec de la tradició de l'*oselvar*.⁴⁸ Aquesta figura, que hauria d'estar formada per portadors de la festa, si fes falta formats per a l'ocasió, serien els encarregats de transmetre aquest coneixement més enllà del propi poble i dels Pirineus, a festivals de folklore, museus o fires.

Seria necessari també promoure **publicacions**, articles o llibres, on fer públics els resultats de les investigacions esmentades en el primer apartat. Totes aquestes, juntament amb els títols ja existents, s'haurien de fer arribar a les principals biblioteques i centres culturals dels Pirineus i de les regions properes.⁴⁹ Igualment es podrien digitalitzar tots els documents possibles referents a la festa, per facilitar-ne la seva consulta.⁵⁰

Es podria plantejar també la creació d'una **publicació pròpia regular**, per exemple, una revista fallaire internacional, de publicació trimestral, bianual o anual, en la qual els propis fallaires en fossin els principals autors.⁵¹

Com a complement d'aquestes publicacions, seria interessant enregistrar un **documental fallaire o audiovisual** similar en el qual es parlés de la festa de manera transversal. Actualment es disposa de treballs monogràfics, de pobles concrets, però cap aborda la qüestió en general.

⁴⁴ UNESCO (2009). *Safeguarding intangible ...*, UNESCO (2011). *Revitalization of the traditional...*, UNESCO (2011). *A programme of cultivating...*, UNESCO (2011). *The Táncház method...*, UNESCO (2012). *Strategy for training...*, UNESCO (2014). *Safeguarding the carillon culture...*, UNESCO (2016). *Regional centres...*

⁴⁵ Recentment els fallaires d'Andorra han dut a terme aquesta activitat amb un poble d'Escòcia.

⁴⁶ Es podrien centrar no solament en el patrimoni fallaire i abordar tots els elements culturals i naturals de cada localitat. D'aquesta manera les explicacions gaudirien d'un contingut més complet i conseqüentment augmentaria l'interès del públic.

⁴⁷ El 2018 en el marc del 52è Smithsonian Folklife Festival (Washington) es van dur a terme ambdues coses, sempre deixant clar l'espai i la cronologia real de la festa.

⁴⁸ UNESCO (2016). *Oselvar boat...*

⁴⁹ Al Brasil es va dur a terme aquesta acció en relació al Fandango: UNESCO (2011). *Fandango's Living...*

⁵⁰ Quelcom similar es va fer a Àustria: UNESCO (2016). *Regional centres...*

⁵¹ Com a exemple es disposa de: UNESCO (2011). *The Táncház method...*, UNESCO (2016). *Regional centres...*, UNESCO (2017). *The Bulgarian Chitalishte (Community Cultural Centre): practical experience in safeguarding the vitality of the intangible cultural heritage.*

3. Promoció, accés al patrimoni i desenvolupament local

Pel que fa a aquesta categoria, pel seu vincle inevitable amb el turisme, les propostes que es plantegen i el seu possible desenvolupament han de tenir en compte en especial les recomanacions de la Convenció: “les comunitats, els grups i, si procedeix, els individus interessats han donat el seu consentiment lliure, previ i informat a que es doni a conèixer millor el seu patrimoni cultural immaterial, i es garanteixi la seva més àmplia participació possible en les activitats de sensibilització”.⁵² Les possibles activitats, a més a més, no han de tenir com a conseqüència “descontextualitzar ni desnaturalitzar les manifestacions o expressions del patrimoni cultural immaterial del qual es tracti” ni “presentar les comunitats, els grups o els individus interessats com a que no a participen en la vida contemporània, o menystenir de qualsevol manera la seva imatge”⁵³ i “s’haurà de vetllar particularment per evitar l’ús comercial indegut, administrar el turisme de manera sostenible, aconseguir un equilibri adequat entre els interessos de la part comercial, l’administració pública i els executants culturals, i per garantir que l’ús comercial no distorsioni el significat del patrimoni cultural immaterial ni la seva finalitat per a la comunitat de la qual es tracti.”⁵⁴

Amb l’objectiu de promoure la festa i fer-la més visible, podrien impulsar-se activitats diverses obertes als externs. Seguint l’exemple d’alguns dels programes analitzats, podrien organitzar-se **concursos** de fotografia, relats, audiovisuals, etc. de temàtica fallaire⁵⁵ o bé promoure **accions artístiques** també relacionades amb la festa i el foc, tot implicant artistes de la zona perquè desenvolupin instal·lacions permanents o provisionals.⁵⁶ Alguns pobles com Vilaller, Sant Julià de Cerdanyola o Sarp disposen d’escultures en algun punt de la seva localitat. Si es tractessin d’elements d’artesanía, com els elaborats per Pyrat a l’Alta Ribagorça, podrien aportar un cert benefici comercial a la zona.

D’altra banda, una mesura comuna en varis projectes, és la realització d’un **festival**,⁵⁷ que en el cas de les falles podria estar relacionat amb el foc i els Pirineus i que no s’hauria de confondre amb una activitat de simulació de la festa, sinó com un acte de promoció cultural obert al públic on es poguessin gaudir d’actuacions, gastronomia i espais de reunió. Podria plantejar-se com un complement a l’esmentada **Trobada Fallaire Internacional**,⁵⁸ la qual s’està celebrant des de fa deu anys en varis punts del territori i que serveix exclusivament per facilitar l’accés al patrimoni comú de les valls veïnes, sempre fallaires.

⁵² UNESCO, (2010). 2.IV.1.1, Art. 101b, 47.

⁵³ *Ídem*, 2.IV.1.1, Art. 102b, 48.

⁵⁴ *Ídem*, 2.IV.1.2, Art. 117, 52.

⁵⁵ Es poden prendre d’exemple: UNESCO (2009). *Safeguarding intangible...*, UNESCO (2014). *Safeguarding the carillon culture...* A més a més, es disposa del cas de la Fia-faia on es duu a terme un concurs de fotografia des del 2003 o d’Isil on s’organitza un concurs de cartells per a les falles de cada any.

⁵⁶ Quelcom similar van fer a: UNESCO (2011). *Revitalization of the traditional...*, UNESCO (2014). *Safeguarding the carillon culture...*, UNESCO (2017). *Margilan Crafts Development Centre, safeguarding of the atlas and adras making traditional technologies.*

⁵⁷ Vegeu: UNESCO (2009). *Safeguarding intangible...*, UNESCO (2011). *A programme of cultivating...*, UNESCO (2011). *The Táncház method...*, UNESCO (2012). *Strategy for training...*, UNESCO (2016). *Regional centres...*, UNESCO (2016). *Festival of folklore in Koprivshitsa, a system of practices for heritage presentation and transmission*, UNESCO (2016). *Safeguarding of the folk ...*, UNESCO (2017). *The Bulgarian Chitalishte...*, UNESCO (2017). *Margilan Crafts Development Centre...*

⁵⁸ Es realitzen trobades semblants a: UNESCO (2011). *Fandango’s Living...*, UNESCO (2011). *The Táncház method...*, UNESCO (2016). *Safeguarding of the folk ...*, UNESCO (2017). *The Bulgarian Chitalishte...*

Des del punt de vista turístic, s'hauria de plantejar un **pla d'actuació i gestió** el qual impliqués fallaires, institucions, restauradors i comerciants de cada territori, assegurés l'accés al patrimoni i el desenvolupament local sense una distorsió de la festa. Permetria la creació de productes turístics i la formació de tots els actius implicats. En aquest sentit i de manera vinculada a les visites guiades esmentades a la segona categoria es podrien definir **itineraris temàtics**⁵⁹ que incloguessin tots els pobles fallaires, si calgués dividits per valls, o bé crear un circuit de localitats fallaires. En aquest cas caldria una **senyalització** pertinent a cada poble i/o element fallaire, com la que actualment ja es pot trobar a la Vall de Boí.

Paral·lelament seria bo elaborar i desenvolupar **plans de seguretat** per al dia de la festa, ja que l'afluència de turistes i la seva proximitat al foc pot comportar algun possible accident. En alguns pobles com Isil s'elabora un pla conjuntament amb el servei d'emergències i la policia de Catalunya.

Senyalització fallaire de la Vall de Boí.
Poble de Durro.

D'altra banda, tot i que les falles tenen un clar component immaterial i efímer, caldria valorar si és necessari restaurar o conservar algun tipus de **bé material**⁶⁰ pel seu interès i vincle indiscutible amb la festa, ja siguin eines, alguna construcció o camins naturals. Es podria plantejar especialment en aquells pobles on la tradició ha desaparegut.

Un debat a part, plantejat per alguns fallaires, seria la conveniència de **registrar el terme falles** o paraules relacionades amb la festa perquè no se'n pugui fer un ús indegut.⁶¹ Alguns dels que ho han proposat al·ludeixen a l'aparició de festes similars,

⁵⁹ Es desenvolupen itineraris a: UNESCO (2011). *A programme of cultivating...*, UNESCO (2011). *Fandango's Living...*, UNESCO (2016). *Community project...*

⁶⁰ Com s'ha fet a: UNESCO (2011). *Revitalization of the traditional...*, UNESCO (2012). *Strategy for training...*, UNESCO (2014). *Safeguarding the carillon culture...*, UNESCO (2016). *Regional centres...*

⁶¹ El febrer de 2016, el Pont de Suert van registrar l'expressió "foc al faro" a l'Oficina Espanyola de Patents i Marques; fet que va generar certa polèmica. Ells en són els propietaris però el cedeixen de manera gratuïta.

d'altres pensant en el possible ús comercial.⁶² Una discussió com a tal pot ser complicada i especialment tenint en compte la festa valenciana amb nom anàleg.⁶³

Finalment, és necessari fer esment de les **mesures de comunicació**,⁶⁴ aquelles relatives al món digital, xarxes socials, premsa, materials promocionals, etc. Se'n fa ús en moltes de les associacions o ajuntaments fallaires durant l'època de falles i també per part d'institucions, patronats de turisme, la Càtedra de la Universitat de Lleida o entitats culturals. Alguns d'aquests agents, a més a més, a banda de l'objectiu promocional, han fet ús de la comunicació per a la divulgació del coneixement.

Una proposta innovadora seria la configuració d'un espai web comú on es poguessin difondre tots els actes fallaires i que servís, alhora, com un espai de comunicació entre la comunitat, amb àrees privades o fòrums, contribuint d'aquesta manera a l'enfortiment d'una identitat col·lectiva.⁶⁵

Seguint l'exemple d'altres programes també es podria plantejar la creació, temporal o definitiva, o bé participació en programes audiovisuals, els quals podrien estar igualment vinculats o allotjats a l'espai web esmentat.

4. Mitjans per a la promoció de les mesures de salvaguarda i sistemes d'avaluació

Per tal d'assolir o promocionar aquestes mesures seria bo disposar de certes estructures o elements que ho facilitessin. Alguns poden ja existir i sols faria falta concretar la seva funció o col·laboració, d'altres s'haurien de crear de nou.

Primerament, caldria plantejar la creació d'un **museu o centre fallaire** que funcionés com a punt de trobada entre tota la comunitat i el públic extern.⁶⁶ Tenint en compte la geografia i les comunicacions, podria ser de format virtual i integrar-se com un element addicional de l'espai online recentment esmentat.

Actualment, els Pirineus compten o comptaran amb alguns museus o centres on ja es tracta el tema fallaire. A Les, per exemple, es preveu la instal·lació d'un Centre d'Interpretació de les Festes del Foc i a Isil, en el marc de la Casa de l'Os, es dedica

⁶² A Morón de la frontera han registrat el nom de la seva calç. Cal tenir en compte, però, que és un cas diferent perquè la pròpia tradició implica una activitat comercial: UNESCO (2011). *Revitalization of the traditional...*

⁶³ L'Ajuntament de València, de fet, ja ha registrat el terme "falles". Així consta a l'article: Cendra, O., Folch, R. i Orós, S. "La inapropiabilitat del patrimoni immaterial", *Revista d'Etnologia de Catalunya*, nº42, 202-216. Aquest text descriu com la Patum o els Castellers també han acudit al camp legal i qüestiona si aquesta és una bona solució, tenint en compte el caràcter públic de la cultura popular i el concepte de transmissió que se li atorga.

⁶⁴ Present en un alt nombre de programes analitzats: UNESCO (2009). *Safeguarding intangible...*, UNESCO (2009). *Education and training ...*, UNESCO (2011). *Fandango's Living...*, UNESCO (2011). *Revitalization of the traditional...*, UNESCO (2011). *The Táncház method...*, UNESCO (2013). *Xtaxkgakget Makgkaxtlawana: the Centre for Indigenous Arts and its contribution to safeguarding the intangible cultural heritage of the Totonac people of Veracruz*, UNESCO (2014). *Safeguarding the carillon culture...*, UNESCO (2016). *Regional centres...*, UNESCO (2016). *Festival of folklore in Koprivshitsa...*

⁶⁵ Al dossier de candidatura s'apuntava com a mesura futura connectar tots els espais web fallaires.

⁶⁶ Un espai físic d'aquestes característiques es troba present en nombrosos projectes: UNESCO (2009). *Centre for traditional culture...*, UNESCO (2009). *Education and training ...*, UNESCO (2011). *A programme of cultivating...*, UNESCO (2011). *Fandango's Living...*, UNESCO (2011). *Revitalization of the traditional...*, UNESCO (2012), *Strategy for training...*, UNESCO (2016). *Regional centres...*, UNESCO (2016). *Community project...*, UNESCO (2016). *Oselvar boat...*, UNESCO (2017). *The Bulgarian Chitalishte...*, UNESCO (2017). *Margilan Crafts Development Centre...*

tot un espai a la festa. Es podria, per tant, plantejar un treball comú entre tots aquests centres a mode de **xarxa**, que seria un bon complement al possible museu virtual i que ajudaria, sens dubte, a assolir mesures de les tres categories, com a ens actiu a cada territori. Haurien de ser un espai per a la divulgació i la promoció, per a la presentació de materials, projectes, etc. i podrien estar especialitzats en àmbits diferents de la festa,⁶⁷ així com establir vincles amb centres similars externs als Pirineus.

A banda de la creació d'una estructura com a tal, es podrien preparar i desenvolupar **projectes** que iniciessin algunes de les mesures de salvaguarda proposades, buscant finançament, si calgués, a convocatòries, regionals, nacionals o europees. Així s'està fent des de les institucions del territori i les universitats vinculades amb els Pirineus. S'han presentat, per exemple, els esmentats projectes POCTEFA. Sigui convocat o no aquell pendent de resolució, aquesta tendència caldria mantenir-la i ampliar la implicació d'agents del territori.

En aquest sentit, aquests projectes i les institucions implicades haurien de seguir o introduir maneres de finançament dirigides directament als portadors de la festa, mitjançant **ajuts o subvencions**.⁶⁸ Com en altres programes europeus, per tal de facilitar-ho es podria crear una xarxa institucional on també s'hi impliquessin associacions, ONGs i les oficines UNESCO. Entre totes es tindria un control dels espais on hi manca ajuda i la informació podria transmetre's més fàcilment. En definitiva, es tractaria de que les subvencions existents, així com de possibles addicionals arribessin a tots els pobles fallaires.

Una manera de facilitar aquest finançament i el desenvolupament de projectes seria amb la creació d'una **associació fallaire internacional**,⁶⁹ la qual podria ser una alternativa a la xarxa d'institucions i podria donar suport directe a cada poble. Mancaria trobar la forma més adequada (coordinadora, plataforma, etc.) a nivell legal i especialment tenint en compte que no totes les localitats tenen una associació constituïda.

Mentre no s'assoleixi la creació d'alguna xarxa o associació internacional, es planteja la possibilitat d'establir un **organisme** que vetlli per la **salvaguarda** i que pugui fer-se càrrec dels assumptes urgents que s'estan originant.⁷⁰ La pròpia comunitat fallaire s'està mobilitzant en aquest sentit i sembla que volen constituir una comissió en breu. Mancarà definir posteriorment, si s'escau, el seu vincle amb les institucions regionals i estatals.⁷¹ Un cop creada l'associació internacional podria mantenir-se com una eina d'aquesta, centrada especialment en la salvaguarda.

Un cop més, seguint l'exemple extern i per ajudar novament al desenvolupament de les mesures, caldria debatre si és necessari alguna **modificació legislativa**, promoguda principalment per regions i estats.⁷² Com s'ha citat en capítols anteriors, ja

⁶⁷ Així ho feren en el cas de: UNESCO (2013). *Xtaxkgakget Makgkaxtlawana...*

⁶⁸ Com a exemple vegeu: UNESCO (2009). *Safeguarding intangible...*, UNESCO (2009). *Education and training ...*, UNESCO (2011). *Call for projects...*

⁶⁹ Així s'ha fet en casos propers com els raiers. Pel que fa a programes UNESCO vegeu: UNESCO (2011), *A programme of cultivating...*, UNESCO (2011), *Fandango's Living...*, UNESCO (2011), *The Táncház method...*, UNESCO (2014), *Safeguarding the carillon culture...*

⁷⁰ A banda dels descrits en apartats precedents, com la incorporació de nous pobles fallaires, caldria plantejar de nou el canvi de nom de la candidatura, sol·licitat des del 2015 pels fallaires del Berguedà i inclòs en el manifest d'Andorra la Vella per tal de no limitar el títol de la festa al solstici d'estiu.

⁷¹ Paral·lelament, seguint l'exemple de la coordinadora de colles castelleres, grups de treball podrien debatre sobre temes concrets i de manera oberta a tots els fallaires que ho desitgin.

⁷² Així s'ha fet a: UNESCO (2011). *Call for projects...*, UNESCO (2016). *Safeguarding of the folk ...*, UNESCO (2017). *The Bulgarian Chitalishte...*

existeixen lleis per a la salvaguarda del PI. Manca, però, considerar si cal fer-ne de noves per tal d'introduir mesures concretes, com ara incorporar aquest patrimoni als currículums oficials, protegir els espais urbans i naturals vinculats amb les falles o facilitar a nivell legal la creació d'alguns dels mitjans que s'estan exposant en aquest apartat.

Finalment, per analitzar el bon funcionament de les mesures o dels propis mitjans, així com l'impacte generat, seria oportú definir **eines d'avaluació**,⁷³ les quals podrien estar assumides per la pròpia comissió de salvaguarda o associació fallaire internacional, en el cas de constituir-se, o bé per un comitè format per acadèmics o tècnics de les institucions. En ambdós casos serviria igualment per assessorar la comunitat fallaire.

RESUM DE LA PROPOSTA DE SALVAGUARDA

En aquest apartat es tornen a citar a mode d'enunciat les mesures de salvaguarda que es proposen per a la festa de les Falles, Haros, Halhas i Brandons, tenint en compte el context actual de la festa i els programes reconeguts per la UNESCO.

1. *Investigació, identificació i documentació*

1.1 Grup de recerca o de treball transfronterer

1.2 Organització i participació en congressos o jornades científiques

1.3 Altres investigacions (desenvolupament local, gestió turística, seguretat, impacte sociològic, comunicació del patrimoni, educació, etc)

1.4 Inventarització

1.5 Investigació històrica i documentació

2. *Transmissió del coneixement*

Educació formal

2.1 Materials pedagògics

2.2 Xarxa interescolar i transfronterera de pobles fallaires

2.3 Trobades de "petits fallaires"

2.4 Exposicions temporals en àmbit escolar

2.5 Projectes de caire antropològic o patrimonial

2.6 Incorporar la festa en els programes de les **universitats del territori**

Educació no formal

2.7 Materials pedagògics

2.8 Tallers i activitats lúdiques

2.9 Formació a mestres i dinamitzadors culturals

2.10 Activitats d'intercanvi pels portadors de la festa

⁷³ Es disposa d'aquestes a: UNESCO (2009). *Education and training ...*, UNESO (2011). *A programme of cultivating...*, UNESCO (2011). *The Táncház method...*, UNESO (2012). *Strategy for training...*, UNESO (2014). *Safeguarding the carillon culture...*, UNESO (2016). *Regional centres...*, UNESCO (2017). *Margilan Crafts Development Centre...*

Divulgació

- 2.11 Visites guiades**
- 2.12 Exposicions** del món fallaire
- 2.13 Demostracions**
- 2.14** La figura de l'ambaixador fallaire
- 2.15** Promoure **publicacions**
- 2.16** Una **publicació pròpia regular**
- 2.17 Documental fallaire o audiovisual**

3. *Promoció, accés al patrimoni i desenvolupament local*

- 3.1 Concursos**
- 3.2 Accions artístiques**
- 3.3 Trobada Fallaire Internacional**
- 3.4** Acte de **promoció cultural** (festival)
- 3.5 Pla d'actuació i gestió turística**
- 3.6 Itineraris temàtics i senyalització**
- 3.7 Plans de seguretat**
- 3.8** Restaurar o conservació de **bens materials**
- 3.9** Debat a l'entorn del **camp legal**
- 3.10 Mesures de comunicació**

4. *Mitjans per a la promoció de les mesures de salvaguarda i sistemes d'avaluació*

- 4.1 Museu o centre fallaire i xarxa**
- 4.2** Disseny i desenvolupament de **projectes** compartits
- 4.3 Finançament** dirigit als portadors de la festa
- 4.4 Associació fallaire internacional**
- 4.5 Òrgan que vetlli per la salvaguarda**
- 4.6 Modificacions legislatives**
- 4.7 Eines d'avaluació**

CONCLUSIONS

Vista la realitat fallaire en els diferents territoris, el model que es presenta pretén articular les iniciatives existents i crear-ne de noves per tal d'assegurar la salvaguarda. Es poden promoure mesures des de diferents àmbits: la investigació, la transmissió del coneixement o la difusió, i es poden prendre nombrosos programes i festes veïnes com a model.

Calen projectes, especialment a la part occitana de França, i programes comuns que puguin contribuir en l'acompliment de la declaració signada a Andorra la Vella el 2015, els compromisos de la candidatura i facilitin l'elaboració de l'informe periòdic que s'ha de presentar cada sis anys. Un òrgan per a la salvaguarda i una associació de caràcter internacional ho facilitarien i ajudarien en la consolidació de les accions ja existents i en aquelles que s'han d'incorporar. Són, per tant, dues eines que la comunitat fallaire podria prendre com a prioritàries.

Caldrà plantejar-se també la salvaguarda més enllà de la festa, és a dir, de tots aquells elements que hi tenen relació: la llengua, el paisatge, els patrimoni material, etc. perquè pugui introduir-se igualment en els projectes a definir.

El debat de la salvaguarda pot esdevenir interessant, difícil i llarg. És per això que obrim aquest document als coneixedors en la temàtica. Així mateix, l'oferim a la comunitat fallaire perquè se'n puguin beneficiar i els serveixi per al debat i la presa de decisions.